

Citation:

A.E. van Giffen, Levensbericht V.G. Gordon Childe, in:
Jaarboek, 1959-1960, Amsterdam, pp. 373-382

HERDENKING
VAN
VERE GORDON CHILDE
D. Sc., D. Litt., F.B.A. ¹⁾
(14 april 1892—19 oktober 1957)

Uitgesproken in de vergadering van 15 juni 1959

Vere Gordon Childe, sinds 1947 buitenlands lid van deze Akademie, vond de dood op 19 oktober 1957 in de Blue Mountains, New South Wales, Australië, op 65-jarige leeftijd. Hij werd geboren in dat werelddeel de 14de april 1892 te Sydney, waar zijn vader, de Reverend S. H. Childe, predikant was.

Childe, Gordon zoals hij in de wandeling door zijn vrienden werd genoemd, ontving zijn eerste onderwijs plaatselijk. Over zijn jeugd en jongelingsjaren is mij niet meer bekend geworden dan dat hij op 22-jarige leeftijd, in 1914, zijn studie in oude talen aan de Universiteit te Sydney op de meest eervolle wijze voltooide. Hij verliet toen Australië met een „Graduate Scholarship in Classics for the Queens College” te Oxford, waar hij na enige jaren eveneens afstudeerde. Dan keerde Childe als „graduate” van die Universiteit, met „A. B. Lett. and a first in Greats”, terug naar zijn vaderland. Hier bekleedde hij van 1919—1920 de post van privé-secretaris van de minister-president van Nieuw Zuid-Wales.

Na deze, volgens hemzelf „sentimental excursion into Australian politic” wendde hij zich weer, en nu voorgoed, tot het vak van zijn studie, speciaal de vergelijkende taalwetenschap. Childe was dus van huis uit geen prehistoricus, als hoedanig hij een meest voor-

---

¹⁾ N.B. Professor Stuart Piggot schreef een inmiddels verschenen uitvoerig levensbericht over V. Gordon Childe in de Proceedings of the British Academy, 1958, pp. 305—312.

aanstaande plaats verwierf, doch een classicus met bijzondere belangstelling voor het Indogermaans. En evenals de Duitse oudheidkundige Gustav Kossinna, kwam hij indirect, zij het welhaast automatisch, tot de studie van de wetenschap der voorgeschiedenis, de pre- en protohistorie. Childe wilde nl. proberen de materiële nalatenschap van de, op taalkundige gronden gepostuleerde, Indogermanen te identificeren, en hun oorsprong en verspreiding vast te stellen, d.w.z. langs zuiver archeologische weg. Hiertoe maakte hij, na voorafgaand detailonderzoek, in 1922 en volgende jaren zijn eerste intensieve studiereizen in Midden- en Oost-Europa. En hiermede begon zijn levenswerk. Daarna bereisde hij geheel Europa, Rusland en Griekenland inbegrepen, en bestudeerde de musea in die landen. Later bezocht hij ook het Nabije en Midden-Oosten: Turkije, Syrië, Irak en India.

De resultaten van die eerste reizen culminereren in de verschijning van zijn vroegste grote werken: „The Dawn of European Civilisation” in 1925; een jaar later gevolgd door „The Aryans, a study of Indo-European origins”.

In 1927 werd hij benoemd als eerste „Abercromby Professor of Prehistoric Archaeology in the University of Edinburgh”. Hij bleef dit tot 1946. Gedurende deze ambtsperiode deed Childe met zijn studenten opgravingen in Schotland en Noord-Ierland. Beroemd is het door hem ontgraven Pictendorp Skara Brae op Orkney. Hoewel uit de tijd der Romeinse occupatie of zelfs nog daarna, representeerde het een zuiver neolithische beschaving.

In deze periode kende de „Harvard University” hem „The honorary degree of Doctor of Letters” toe, ter gelegenheid van haar 300-jarig bestaan in 1936. Het jaar daarop verleende de Universiteit van Californië hem het eredoctoraat „of Science”. Daar was hij in 1939 gastprofessor. In 1940 werd hij lid van de „British Academy”.

In 1946 volgde Childe's benoeming als „Professor of Prehistoric European Archaeology and Director of the Institute of Archaeology in the University of London”. In die functie bleef hij werkzaam tot 1956. Toen trad hij voortijdig af, om aldus de taak van zijn opvolger, Professor W. F. Grimes, te vergemakkelijken in verband met de

op handen zijnde verhuizing van genoemd Instituut. Deze verhuizing zou anders nl. onmiddellijk na diens benoeming hebben moeten plaats grijpen. Daarna keerde Childe terug naar zijn vaderland, waar hij kort daarop plotseling een tragisch einde vond.

Intussen ben ik vooruit gelopen op zijn wetenschappelijke werkzaamheden.

Childe's wetenschappelijke arbeid is ontzagwekkend, zowel naar gehalte als omvang. Naast tal van „Reviews” en „Obituaries”, of kleine mededelingen, verschenen van zijn hand 18 grote, althans zelfstandige werken en over de 200 meer of minder omvangrijke verhandelingen. Het zou te ver voeren hierop gedetailleerd in te gaan. Dit is echter niet alleen onmogelijk, maar, gezien de vele en goede besprekingen elders, ook overbodig. Slechts enkele hoofdzaken wil ik trachten er naar vermogen uit te lichten.

Van zijn belangrijkste werken beleefden enkele een derde, een vierde, een vijfde, ja zelfs zesde druk, bijna altijd herzien, veelal ook vermeerderd, soms bovendien geheel bij- en omgewerkt. Het zijn deze, waarvan in de uiteenliggendste landen vertalingen het licht zagen. En dat niet slechts in *Europa* — in het Frans, Duits, Italiaans, Spaans, Zweeds, Russisch, Slowaaks en Grieks —, maar ook in *Azië* — in het Turks, het Chinees en Japans —, zomede in de Nieuwe Wereld in het Amerikaans en Spaans (Mexico). Childe schreef echter niet uitsluitend voor vakgeleerden en studenten; met enkele, voor een bredere lezerskring geschreven werken bereikte hij ook honderdduizenden, die alleen maar belangstellen in het prehistorische verleden van de mens. Van „What happened in History”, 1e druk, 1942, werden niet minder dan 300.000 exemplaren verkocht.

Een voortreffelijke bibliografie van zijn meer belangrijke werken, samengesteld in chronologische volgorde door Isobel F. Smith, bevindt zich in het 21ste deel van de *Proceedings of the Prehistoric Society*, 1955, dat, ter ere van zijn 65ste verjaring, geheel aan hem gewijd is. Typerend merkt Sir T. D. Kendrick daarover op, dat, hoewel 26 vakgeleerden aan die feestbundel bijdroegen, daarmee toch nog niet het arbeidsveld van Childe werd bestreken.

Kan reeds zo uit het voorafgaande duidelijk blijken, dat Childe op

de ontwikkeling van de wetenschap der voorgeschiedenis een uitzonderlijk grote invloed heeft uitgeoefend, sterker komt dit nog uit, wanneer wij mede in aanmerking nemen een viertal latere publicaties, waarvan drie pas posthuum het licht zagen. Deze toch vormen als het ware, elk in het bijzonder, een sluitstuk van zijn hoofdwerkzaamheid en zijn levensbericht tevens. Het zijn, behalve de zesde, geheel herschreven uitgave van „The Dawn”, uitgekomen een paar weken vóór zijn dood, de drie volgende, daarna verschenen werken:

1e. een nieuw boek „The prehistory of European society; how and why the prehistoric barbarian societies of Europe behaved in a distinctively European way, 1957” (Pelican book A 415);

2e. zijn afscheidsrede, uitgegeven in het „Bulletin (vroeger Annual Report) of the Institute of Archaeology of the University of London”;

3e. wat hij zelf noemt „an autobiographical note, 1. X. 57”, uitgegeven door W. F. Grimes onder de titel „Valediction” in het „Bulletin of the (London) Institute of Archaeology, number one, 1958” en reeds vermeld als „Retrospect” door Glyn Daniel in *Antiquity*, XXXII, 126, p. 65.

Maar laat ik terugkeren op mijn schreden, naar de tijd van de eerste druk van zijn bekendste werk, „The Dawn” van 1925. Niemand minder dan O. G. S. Crawford, de uitgever van *Antiquity*, getuigde er toen reeds van: „This book is the most important in his kind that has hitherto been published. Never before has the whole field of European origins been surveyed by — ik verkort — (such) (an all-round) specialist” . . .

In dit boek geeft Childe voor het eerst een verhaal van voortrekkers en kolonisten, die het in duister gehulde, analfabetische neolithische Europa openlegden: voor landbouw en veeteelt, door invoer van granen en huisdieren; voor handel, door invoer en ruil van gebruiksvoorwerpen en grondstoffen. Ook — en kan het anders? — verspreidden zij nieuwe religieuze ideeën en godsdienstige voorstellingen. En dit verhaal staaft hij uitsluitend langs archeologische weg door niet-geschreven documenten. Duidelijk tekent Childe in deze eerste uitgave het Nabije en Midden-Oosten als de bakermat

van de Europese beschaving. Langs drie wegen stippelt hij de impulsen, die vandaar het barbaarse Europa binnendrongen en beïnvloedden.

Door nieuwe groeperingen van het oudheidkundige materiaal legde hij reeds in „The Dawn” van 1925 de grondslagen voor de kennis ener systematische Centraal-Europese voorgeschiedenis. En tegelijk — Crawford zag dit het eerst — verloor hij daarin de Engelse prehistorie uit haar welhaast insulaire positie.

Voor Childe was het een voordeel, en hijzelf besefte dit volkomen, dat hij, als „outsider” en Australiër, niet belast met nationale ambities, het toenmalige Europa onbevooroordeeld kon zien als één geheel. En aldus kon hij dit destijds achterlijke werelddeel, welks bewoners nog in het stadium van voedselverzamelaars verkeerden, beschouwen tegen het Oosten, dat reeds lang niet slechts voedsel, maar ook overschotten produceerde, met alle consequenties van dien. En het zijn deze, die de allerbelangrijkste ontwikkelingsmogelijkheden der menselijke beschaving omvatten, vóór alles de sessiele levenswijze met haar onmiddellijke gevolgen: de oorsprong van vaste woonplaatsen, van dorpen en steden, van veelzijdig gedifferentieerde ingrediënten, van schrijf- en rekenkunst, van literatuur en wetenschap, van nieuwe sociale en economische verhoudingen enz. enz.

Zo leidde de nieuwe aanpak Childe er automatisch toe, zijn aanvankelijk taalkundige studie uit te breiden en daarin ook op te nemen het archeologische materiaal uit het Oosten zelf. En onmiddellijk hangt hiermee tezamen zijn „The most ancient East”, verschenen in 1928. Overigens schreef hij dit werk ook om zijn Edinburgse studenten in de gelegenheid te stellen zelf het voorspel van Europa's ontwaken aan zijn bronnen te kunnen nagaan en hun een denkbeeld te geven van de herkomst der eerste landbouw en veeteelt, der vroegste metallurgie en economie. Van dit boek verscheen later geen tweede, min of meer bijgewerkte druk. In de plaats daarvan schreef Childe een geheel nieuw werk ter vervanging van het oude, dat te onvolledig en te weinig bij was gebleken. Deze in 1934 verschenen uitgave „New Light on the most Ancient East,

the Prelude of European History" beleefde drie nieuwe oplagen en werd vertaald in het Frans en het Turks.

In 1929 kwam „The Danube in Prehistory" uit, een buitengewoon belangrijk werk, de vrucht van vele studiereizen in Midden-Europa, waarover straks nog.

Intussen had ik Childe ook zelf leren kennen en het zij mij veroorloofd hier een enkele persoonlijke noot in te lassen.

Op een namiddag, in juni 1928, diende zich op het Biologisch Archaeologisch Instituut te Groningen een Engelse collega aan. Wie was het? Vere Gordon Childe, een slanke blonde blauwogige man, met rood gepunte wipneus, zeer eenvoudig en vriendelijk in zijn optreden. Toch geen man van wachten, onbegrijpelijk op de hoogte en tintelend van belangstelling, iemand bij wie men zich aanstonds thuis wist, ondanks het onmiddellijk beseftte overwicht en de evenzo gevoelde, overigens natuurlijke, gereserveerdheid, máár tegelijk iemand — Childe was nimmer gehuwd — met al héél weinig zorg voor zijn uiterlijk.

Hij had gelezen over onze paalkransheuvels, die toen reeds meer algemeen bekend geworden waren. Blijkbaar had hij gehoord van een opgraving. En zo kwam hij even per vliegtuig over, om dit soort tumuli uit eigen aanschouwing te leren kennen. Hij wilde ze zelf zien, die simpele en toch belangwekkende gedenktekenen der Oudheid, naverwant aan de zoveel imposanter Engelse „henge monuments", culminerend, òf — van steen — in Stonehenge en Avebury, òf — van hout — in Woodhenge en Bleasdale. Door autopsie wilde hij zich een oordeel vormen over die uiterlijk zo eenvoudige grafheuveltjes, hetzij de continentale embryonale prototypen dan wel gedegeneerde derivaten daarvan, hetzij, èn hier èn ginds, de in hout of steen gefixeerde vertolkers van een en dezelfde, uit het Zuiden herwaarts gebrachte religieuze ideeënwereld.

Ik ontgroef toen de zgn. Biesterveldheuvel, een merkwaardig fraaie paalkranstumulus met de sporen van een tamelijk gecompliceerde houtbouw. Hij lag echter op een zandrug in de venen zuidelijk van Veenhuizen. Voor een haastig bezoek schoot er dus niet veel anders over dan de veelgereisde bezoeker een plaats aan te bieden

op het duozadel van mijn destijds nog stoomfiets geheten motorrijwiel. Childe accepteerde direct. En zo is, behalve de Biesterveldse paalkransheuvel zelf, ook deze, voor hem, de „globetrotter”, geheel nieuwe reisgelegenheid — naar later bleek — wel even onuitwisbaar in zijn geheugen blijven hangen als het bij mij zijn de bedenkelijke tochten in zijn Fordje door Londen en omgeving.

Later ontmoette ik Childe nog verschillende malen. Doch ik zal daarover hier niet uitweiden, hoezeer ik ook aan één daarvan — Childe's tweede persoonlijke overkomst naar Groningen — nog steeds gaarne met de grootste erkentelijkheid terugdenk. Ik zal het dus hierbij laten.

Bleek al bij het voorafgaande Childe's grote invloed op de ontwikkeling van de prehistorische wetenschap, het volgende kan dit nader bevestigen.

Tal van nieuwe ideeën, manieren van interpretatie en hun toepassing op een groot materiaal, zoals die thans in de moderne prehistorie gangbaar zijn, danken wij, naast Oscar Montelius, vooral aan hem. De gebruikelijke typologische methode met haar vaak door een enkel voorwerp, veelal van aardewerk, getypeerde culturen wijzigde hij. Ter karakterisering van de laatste stelde hij in de plaats meerdere antefacten, welke herhaaldelijk groepsgewijze bleken nagelaten in gelijksoortige woonresten, of wel in graven met overeenkomstig ritueel. In zijn „Prehistoric migrations in Europe”, 1950, p. 2, geeft hij deze omschrijving: „The arbitrary peculiarities of implements, weapons, ornaments, houses, burial rites and ritual objects are assumed to be the concrete expressions of the common social tradition that bind together a people”. Dergelijke associaties van typische profane of sacrale voorwerpen beschouwt Childe dus als de concrete uitdrukking van een gemeenschappelijke traditie, die een volk tezamen bindt. En zo waagt hij het, bij wijze van extrapolatie, dergelijke complexen te indentificeren met ethnische eenheden of volken, ook daar, waar taal en geschrift ten enenmale verborgen blijven. Terecht noemt Kendrick Childe „the master not the servant of the typological method”.

In de prehistorische ontwikkeling ruimt Childe voorts een belang-

rijke plaats in voor nieuwe dateringsmethoden: de warvenmethode, de fluoriet- en radioactieve-koolstof-methode, de dendrologische methode e.a.

In zijn grote werken — „The Dawn”, „The Danube in Prehistory”, „New Light on the most Ancient East” en „Prehistoric Migrations in Europe” — alsook in vele verhandelingen heeft Childe, naast andere aspecten — men zie „Man makes himself”, „Social Revolution”, en ten slotte, samenvattend, „Prehistory of European Society” — hetzelfde thema steeds weer verder ontwikkeld. Hij meende zodoende, langs archeologische weg, een vast patroon waar te nemen in de ontwikkeling van menselijke gemeenschappen in de Oude Wereld. En als de ontdekker en onthuller dáárvan moeten wij hem — zó Piggot — in onze herinnering bewaren. Daarbij komt zijn meesterlijke synthese van een zeer groot archeologisch materiaal en zijn invloed op het archeologisch denken door zijn „Concepts of cultures” en de interrelaties daarvan, het eerst gedemonstreerd in „The Danube” van 1929.

Behalve het Indogermaanse vraagstuk — de veronderstelde, door hem gezochte „Urheimat” heeft hij nimmer gevonden —, hebben daartoe blijkbaar vooral twee vragen hem aanleiding gegeven.

In de eerste plaats vroeg Childe zich af, waarom de bewoners van neolithisch Europa, die cultureel geheel vergelijkbaar waren met de vroegere Noordamerikaanse Indianen en de huidige Nieuwguinese Papoeas, zich, in tegenstelling tot deze, hebben kunnen emanciperen. In de tweede plaats stelde hij zich, aansluitend bij de eerste, de vraag, hoe die op dreef geraakte Europese neolithische elementen zich konden onttrekken aan hun primaire voedsterbronnen, ja zelfs het Oosten overtreffen.

De aanwezigheid van oude cultuurlanden met hun impulsen ginds, het ontbreken ervan hier, geeft op de eerste vraag het positieve antwoord. En reeds de eerste oplage van „The Dawn” vertolkt dit duidelijk. Zo ergens, dan geldt wel hier het „ex oriente lux”.

Moeilijker bleek de beantwoording van de tweede vraag en Childe wist er tot kort voor zijn dood geen raad mee.

Hij meende aanvankelijk de Europese, speciaal bronscultuur te

moeten opvatten als een verbasterde Oosterse. Pas bij zijn laatste bewerking van „The Dawn” realiseerde hij zich de betekenis van C. F. C. Hawkes', in 1940 verschenen „Prehistoric Foundations of Europe”. Hawkes toch poogde hierin, tegengesteld aan Childe's interpretatie, juist nadrukkelijk naar voren te brengen, dat de Europese bronscultuur niet maar een flauwe afspiegeling van de Oosterse was, en daardoor gestimuleerd, maar dat zij al dadelijk progressieve, kenmerkend Europese trekken vertoont. Bleef Hawkes bij het vaststellen hiervan staan, Childe zocht de verklaring ervoor. En niet alleen geeft hij die voor vakgeleerden in de laatste nog door hemzelf gepubliceerde uitgave van „The Dawn”, maar bovendien, voor een wijdere lezerskring bestemd, in zijn reeds genoemd, fascinerend, posthuum verschenen werk: „The Prehistory of European Society”. In dit boekje, een soort epiloog op „The Dawn”, tevens handelend over de voorgeschiedenis van Egypte en „The fertile Crescent”, verheldert hij voor iedere belangstellende, hoe statische materiële cultuurverschijnselen te verkeren zijn in dynamische historische en hoe en waarom de barbaarse prehistorische Europese gemeenschap ook in technisch opzicht een eigen weg ging. Childe stelt hier, hoe de geheel verschillende dispositie van de voor- en vroeghistorische handwerker in het oude auto- en theocratische, dictatoriale Oosten als die van een volkomen ondergeschikte, slechts tot vermeerderde rijkdom van de dynastie en tot verstarring leidt. Daartegenover wordt de prehistorische Europese handwerker, aanvankelijk door gindse gestimuleerd, in zijn volkomen ander, minder despotisch milieu een, tot in de middeleeuwen, hogelijk gewaardeerde voorloper en wegbereider van de typische kenmerkende ontwikkeling van het huidige Europa.

En hiermede beantwoordt Childe, naast de eerste vraag over de culturele evolutie, ook de tweede, hoe die primaire Europese cultuur zich losmaakte van haar Oosterse bronnen en de huidige Europese beschaving inleidde en voorbereidde.

Of deze ingenieuze voorstelling van Europa's groei per slot niet te simplistisch is, zij hier in het midden gelaten.

Rest ons ten besluite nog een enkele opmerking omtrent Childe's „autobiographical note”, waarbij hij, objectiverend en distantiërend, het belang van zijn eigen werk voor de wetenschap in discussie stelt. Zeker bestaat dit, volgens hemzelf, niet uit nieuwe bijdragen, verkregen door schitterende opgravingen of geduldige museumarbeid. Veeleer ziet hij ze in zijn „interpretative concept and methods of explanation”. In 1956 — „Society and Knowledge, chapt. 3” — getuigde hij van zichzelf: „I am an archaeologist and devote my time to trying to gather information about the behaviour of men long since dead. I like doing this and society pays me quite well for doing it. Yet neither I nor society can see any practical applications for the information I gather; we are indeed quite sure that it will not increase the production of bombs or butter”. En zij die zijn artikel: „Is prehistory practical?” — *Antiquity*, 1933, p. 410 — lazen, weten hoe moeilijk hij het vond die vraag positief te beantwoorden. In „Retrospect” houdt hij zich echter, zoals wij zagen, niet bezig met die vraag. Wel echter spreekt hij op het eind hiervan, refererend aan zijn zo pas genoemd, toen nog niet uitgekomen boek, bij wijze van slotakkoord, als zijn diepe overtuiging uit, dat het, ook wanneer zijn gehele oeuvre op dwaling mocht berusten, toch de moeite waard zou wezen, dit, zijn laatste werk, te publiceren.

Het is wellicht op zijn plaats hiernaast ten slotte toch nog te stellen, hoe zijn leerling en opvolger, Professor Stuart Piggot hem zag bij een herdenking in Kuml, 1957, een 30 jaar later dan Crawford bij diens boven gereleveerde beoordeling van de toen pas verschenen eerste „Dawn”-uitgave. Piggot dan getuigt: „His stature as a prehistorian was in fact such that one cannot think of his having a counterpart in any country. He was by far the greatest international archaeologist that ever science has so far produced and he contributed in no small way to the development of prehistoric archaeology from an amateur status to that of an academia discipline”.

Het is met de grootste bewondering en eerbied, dat ik deze geleerde hier heb mogen herdenken.

A. E. VAN GIFFEN